

Te Pitihana turaki i te Kamupene i tukua atu nei ki te Paremete e nga ringa o Kapene Poata raua ko Rawiri Karaha, i whakatakotoria nei hoki e Te Paraihe, Minita Maori, ki te aroaro o te Paremete, i runga i te motini a Taratoa, whakakorea ana taua Pitihana i roto i nga pukapuka o te Whare, a maka ana ki waho. Tetahi Pitihana na nga Pakeha o Khipane i tuhi, engari na nga hoariri o te Kamupene i mahi taua Pitihana, i runga i te motini a Ta Hori Kerei i roto i nga ra kua hori ake nei, maka atu ana ki waho o te Whare. I mahia enei Pitihana e rua mo te mahi kotahi, ko taua mahi, he whakakino i te ngakau o nga maori me nga Pakeha ki te Kamupene. He nui nga korero teka i roto i aua Pitihana, a kei te mahia tetahi tikanga hei whiu i nga tangata e kimi nei i te tika mo a ratou mahi apo, i te mate hoki mo etahi, He nui nga korero o nga ra kua hori ake nei mo te Kamupene, a he nui hoki nga kupu whakahe mo taua Kamupene. Kei tona ahua tonu o mua te Kamupene kei ana ritenga tonu, kei ana whakahaere hoki o nga mahi i mahia e ia i te timatanga. Engari ko etahi o nga tangata nana i whakatu te Kamupene i whakaae hoki ki nga whakahaere katoa, kua tahuri mai inaiane nei hei hoariri mo te Kamupene, kua tuku hoki i nga kupu whakapae ki te Kamupene mo te mahi kino. Ko Kapene Poata tetahi o nga tangata nana i whakatu te Kamupene. Ko nga tangata na ratou i hanga te Kamupene kua oti nei hoki te panui o nga ingoa o aua tangata, ara, ko Te Riihi, ko Hemi Paita, ko Te Taka, ko, Henare Potae, ko Wi Pere, ko Te Whatahoro, ko Kapene Poata, me Meiha Ropata, a ko tetahi o enei, ara, ko Kapene Poata, ko ia tetahi o nga tino tangata e takahi nei i te Kamupene. Me mohio hoki nga maori, ko nga mahi a te Kamupene e pehi ana i nga mahi a nga Pakeha e hoko nei i nga whenua maori, ara, ko ta te Kamupene he tango i nga whenua maori mana e whakahaere mo nga maori, kia taka ai he utu nui ki nga maori mo o ratou whenua, i te hoko i te reti ranei, i runga i ta te Komiti maori e whakatau ai, ki te wehe hoki i etahi rahui mo nga tangata i runga i te hiahia o te Komiti. Ko ta nga pakeha, he hoko i nga whenua maori, a ka kore e riro ia ratou i runga i te hoko, ka riihitia e ratou i nga maori mo tetahi takiwa roa hei arai i etahi atu Pakeha, ka tahuri ai ratou ki te hoko haere i aua whenua. No muri mai i te tunga o te Kamupene, e kiia ana, kua tango mahi ia, kua whakahoa ranei ki etahi Pakeha o Nepia e mahi nei ki te hoko i etahi whenua nui o te Tai Rawhiti mo ratou, e hiahiatia nei e etahi o nga tangata no ratou aua whenua kia tukua mai ma te Kamupene e whakahaere. E mohio ana hoki a Kapene Poata me ana hoa Pakeha, mehemea ka tukua nga whenua ki te Kamupene ka ngaro atu ia ratou nga whenua me nga hua hoki o aua whenua e whaia nei e ratou. Na reira kua hoa riri ratou ki te Kamupene. Ko te Pire a te Kamupene i tuku atu nei ki te Paremete kua unuhia e te Kamupene ki waho i runga i te tono a nga Minita o te Kawanatanga. He huhua nga korero a nga hoa riri o te Kamupene, e ki ana, na te mea kua unuhia taua Pire kua hinga te Kamupene. He korero parau rawa atu tenei, ko taua korero parau a nga hoa riri i mahia hei whakapohehe i nga Maori, Kei te ora tonu te Kamupene kei te mahi pera me ana mahi o mua, kua hui hoki te Kamupene ki nga rangatira whai mana o Ingarangi me nga rangatira whai mana o Niu Tireni, na reira, kua tino kaha te Kamupene inaiane nei. Ko etahi o nga tangata na ratou nei i panui i nga korero teka mo te Kamupene kua mau, hei te tunga o te Hupirimi Kooti ki Khipane ka whakawakia.

Te Kamupene Whakanohonoho Whenua Maori O Niu Tireni. (*I tangohia mai i roto i tetahi nupepa o Akarana ko te Pirimana Freeman's Journal.*)

Kaore tenei Kamupene e tae ki te kii, kaore ana mahi i te ata tirohia mai. Kei te titiro tonu mai te iwi ki ana mahi. Kei te matakū kei te ngakau kino hoki nga pakeha hoko whenua, nuinga o aua korero he ahua kino, Me te Kawanatanga hoki, kei te kōhi mai ratou i nga pukapuka kore ritenga, kia panuitia hei whakahe mo nga mahi a te Kamupene; mehemea ehara i te Kawanatanga, ko te Minita Maori, e rite tonu ana raua. Kei te titiro matatau tonu atu matou ki nga mahi o nga ra e haere ake nei a taua Kamupene. He moni tana, he mana, he matauranga hoki, ka pewhea tana whakahaere i taua matauranga! I runga i tana whakahaere ka ora ranei te iwi Maori? I nga korero e kite ana matou i roto i nga Nupepa; kaore e haere ana nga korero i runga i te whakahaere pai, kaore hoki e ata titiro atu mehemea ranei he ora ke roto i nga mahi a taua Kamupene mo te iwi, mo ona whai hea anake ranei; kaore o matou aroha ki nga iwi whakatu Kamupene, ki nga tangata ranei e whai ana kia hohoro ia te whiwhi i te rawa. Mo nga rawakore to matou whakaaro, mo nga ngoikore, me nga tangata e taea ana te tinihanga. Kaore e pena to matou aroha mo nga tangata apo whenua me te aroha o Raharuhi i "tetahi atu wahi." Kaore hoki o matou hiahia kia aroha atu matou kia ia; kei te iwi Maori anake to matou aroha.

E rua rau inaiane nga whai hea o te Kamupene. He mahi whakahaere tana, kaore he tikanga e kore ai e mana te Kamupene ki te hoko whenua, mehemea he hiahia hoko whenua tona, kaore ano ia i hoko i etahi whenua mona ehara hoki tena i te mahi i whakaturia ai taua Kamupene. E kore nga kai whakahaere e rua tekau

e tuku mai ia ratou hei mahi i nga mahi a te tangata, a etahi ropu tangata ranei. Ko nga mahi e whaia nei e te Kamupene kua oti te whakaatu ki roto i te Pire i tukua atu nei ki te Paremata; ara koia nei etahi.

TUATAHI.—Kia whakamana kia nukuhia te Tari.

TUARUA.—Kia whakarahia atu nga wahi hei whakahaerenga mo ana mahi ki nga wahi o Ao-tearoa i tua atu o te Tai Rawhiti.

TUATORU.—Kia whakataua i runga i te tikanga o te Ture nga mahi whakahaere o nga [unclear: marana] kia ia.

TUAWHA.—Kia whakamana hoki i runga i te tikanga o te Ture nga Komiti e whakaturia ana e nga iwi kainga, hei tuara mo taua Kamupene ki te whakahaere i nga mahi.

Ko etahi rarangi o taua Pire e tau ana ki runga i nga mahi whakahaere. Ko ona kai turaki, koia nei, ko nga tangata e whai nei kia riro ia ratou nga whenua mo te utu paku. Kaore ratou e ahei ki te kohuru i te Maori; engari e whai ana ratou ki te muru i a ia; a ka rupahu haere ratou ki te pai o a ratou mahi; a ki te kino o a etahi. He pai te Kamupene ki ta matou titiro, e kimi ana ia i te ora, kaore ia e kimi i te mate. Ma ana mahi e arai nga mahi hoko a nga tangata apo whenua o Niu Tireni; E haere mai ana ki te Paremete ki te whakaatu mai i ana mahi; e tono ana hoki kia uiuia nga tikanga o ana moni me ana taunga nama ranei; E whakaaro ana hoki ko nga Kamupene pera me haere katoa i raro i nga Ture a te Paremete. E arai ana hoki kei riro nga whenua Maori i nga kai hoko whenua a te Kawanatanga, e mahi ana hoki i te taiepa hei arai atu i te tangata apo whenua, e whakaae ana hoki ki te tuha i nga hua o nga whenua ki nga iwi kainga; kaore ia ki te rama (waipiro) a te Pakeha. He kaha ia, engari kaore i piki ake tona kaha i roto i te tutua. E mahi ana ia i ana mahi, engari kaore ia e tono ma te Paremete ia e tuara. E whakaae ana ia mana e kawe mai e mau mai hoki he Pakeha whai moni whai rawa hoki ki Niu Tireni; Ma ana mahi e arai atu nga tangata apo whenua kei riro kia ratou etahi whenua nui, e tuara ana hoki i nga Maori ki te pupuri ki te whakahaere i nga whenua o nga Maori e takoto noa iho ana; Koia nei etahi o nga ritenga i tau-toko ai matou i te Kamupene. He nui ratou, he kaha, a he tokomaha rawa hoki nga whai hea, e kore rawa ratou e whakaae kia taura ratou i nga mahi kaore nei e taea te whakapuare ki te maramatanga, ki nga mahi tinihanga ranei. Ko nga mahi pena e kitea anaketia ana ki nga Kamupene tokoiti nga kaiwhakahaere, pena me te Kamupene Whenua o Patetere, ko nga korero mo nga Kamupene pera, kaore matou e pai kia tapoko ki roto i a matou wharangi.

Kua mohiotia ki te katoa he kaha rawa nga hoa o te Kamupene kei Ranana. Na tana kaha i tino kino ai nga pakeha hoko whenua, me o ratou kai whakahaere ki taua Kamupene. Ko te hunga hoko waipiro me te hunga apo e haererere ana ki nga taha o te Maori o te Pakeha e momona nei i runga i nga hiahia kino o nga iwi erua, koia nei, kua hui ki nga Pakeha apo whenua o Nepia ki te takahi i te Kamupene. E hara i te mea hou ki tenei ao te tu ko Hatana me ana akonga hei kai whakapae mo te iwi nui.

Engari ko nga tangata hara kore anake e ahei te tu ki roto i te Temepara ki te whakapae, na reira i pouri ai nga Pakeha apo whenua o Nepia. Kua pau i a ratou nga whenua momona o reira, inaianei kua tahuri mai o ratou kanohi me o ratou ringa ki te tango i nga whenua pai o [unclear: Warapa.] Kaore e kana te Maori ki te arai atu i nga tangata apo whenua, engari i nga mahi ki te Kamupene e tiakina ana nga Maori e nga Taireketa Maori me nga Komiti. Ki te he enei, tenei ano te Kooti kei te puare hei tononga atu kia whakatikaia aua mahi. Ko nga kai whaka-maori mahi kore, ko nga Roia Maori mahi kore katoa o Niu Tireni kua tu hei hoa riri ki te Kamupene, ara, ko te hunga e hiahia ana kia momona ratou i runga i nga whenua Maori. E whakahaere ana matou i te pai kia ora ai nga iwi Maori. Na runga i tenei, ka tu hoariri mai nga Paraihe me nga Atikihana katoa o Niu Tireni. I runga i o ratou ara katoa, kaore ratou a ahei te pupuri mai i o ratou ringa i nga mahi kino, te paraire mai hoki i o ratou arero kei whakapuaki i nga korero teka. He mahi ke te kimi ora mo te iwi, a he mahi ke hoki te whakaora. Heoi ano te koa o matou ngakau, mehemea ka whakaae te iwi Maori kia whakaorangia ratou i nga mate rawa-koretanga, i etahi atu mate ranei, koia nei nga whakahaere e ora ai ratou; a ka mutu hoki te mana whakamate o Paraihe me ona hoa i te toenga o tetahi iwi tika o te ao.

Te Pitihana I Kiia Nei Na Nga Tangata Maori O Papate Pei.

Te ripoata a te Komiti Whakahaere mo nga mahi Maori mo runga i te Pitihana a nga tangata Maori o Papate Pei mo te Kamupene Whenua o te Tai Rawhiti, e mea ana, he mahi tenei ma tetahi kooti e uiui, a kaore a ratou kupu whakahoki.

TE TARATOA.—Kaore i puaki he korero hei tautoko i nga korero whakapae i tuhia ki te Pitihana nei, a e mea ana ahau, ko nga korero o te whakatakotoranga o tenei Pitihana me whakakore atu i roto i nga pukapuka o te Whare.

TE PARAIHE.—E mea ahau me uiui te pono o aua korero whakapae. I ki hoki a Taratoa, mehemea e hiahia

ana te Whare kia uiuia tona tika e whakaae ana ia ki te whakapuaki korero. A e whakaaro ana ahau me whakahoki atu ano te ripoata ki te Komiti kia whiriwhiria ano nga korero o taua Pitihana, a maku ma te kai whakatakoto o tenei Pitihana e tono mai nga kai whakapuaki korero.

KANARA TIRIMA.—Kaore e taea te whiriwhiri e te Komiti nga korero o taua Pitihana, Kei te Kooti anake te wahi hei uiui mo tena.

TA HORI KEREI.—E whakaaro ana ahau me whakarite tetahi tikanga hei utunga i nga kai korero.

MEIHA ATIKIHANA.—E whakaaro ana ahau me tono nga kai inoi ki te tautoko i a ratou kupu whakapae.

MANAKAMARE.—E whakahe ana ahau ia te Paraihe mo te whakatakotoranga ki te aroaro o te Whare i tenei Pitihana whakapae.

TE TARATOA.—E whakaae ana ahau ki te ata whiriwhiri i tenei mea. I muri iho i te puakanga o nga korero. Ka motinitia kia waiho tonu taua [unclear: rinoata] i runga i te tepu. kaore [unclear: i tea ka tuturu ko] te motini anake a Taratoa, me whakakore atu taua Pitihana i roto i nga pukapuka o te Whare.

TE KONORE.—E mea ana ahau kia nukuhia atu tenei korero.

TE PARAIHE.—E karo ana ahau ia au ano mo taku whakatokotoranga i tenei Pitihana mehemea kaore e taea e ratou inaianei te whiriwhiri, e taea ano e ratou ki te kii, mehemea ranei e ahei ana kia whiriwhiria ano.

Ko te motini kia nukuhia atu taua korero, i hinga tena, tu ana ko te motini a Taratoa, e 40 mo te taha kia ia, e 29 ki te whakahinga.

Nga Kupu A Ta Hori Kerei Mo Runga I Te Ture Whakatika-Tika I Te Ture Whenua Maori.

E MEA ana ahau ma te Kawanatanga e tango te mahi whakahaere mo nga hoko o nga whenua Maori ki roto i ona ringa ake kia puta ai he utu tika ki nga Maori, kia marama ai hoki ki nga tangata e hiahia ana ki te hoko, Me tautoko ratou i nga mahi whakatu Kamupene, penei me te Kamupene whakanohonoho Whenua o te Tai Rawhiti. Kia tu hei kai whakahaere mo nga Maori ki te whakanohonoho tangata ki runga i o ratou whenua. Nga tikanga o tetahi Pire i mahia e au i te tunga o toku Kawanatanga i penei:—Ma te Kawanatanga anake e whakahaere nga hoko o nga whenua Maori, kia paku hoki nga wahi e peratia, hei whakatau mo nga mahi whakanohonoho. Hei muri iho i tenei, ko te whakaaturanga o nga whenua hei hoko. Me pera te haere o nga Ture.